

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2012 | Vol. 4 | No. 3 | ISSN 1803-8220

KOPŘIVA, Radek (2012). Analytické možnosti využití preferenčních hlasů při výzkumu volebního chování ve volbách zastupitelstev obcí. *Acta Politologica* 4, 3, 315-333. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií

Analytické možnosti využití preferenčních hlasů při výzkumu volebního chování ve volbách zastupitelstev obcí

Radek Kopřiva¹

Abstract:

In municipal policy research the issue of party systems is one of the core areas of interest. Mainly the variables that shape party systems are studied. In this context, in a number of case studies attention is devoted to local contextual factors which influence the decisions of voters in elections of municipal councils, and which are often used in the conclusions of such conceived works to interpret both personnel and party filling of positions in local politics. A smaller number of analytical works are based on the "reverse" (inductive) view. Their goal is usually to understand and explain the forms of behaviour (usually of voters) on the basis of available data (mostly election results). This second view is also used in a work whose results are published in this article. The work deals with preferential votes for candidates running for representative seats in the municipal elections. The key objective is to verify the applicability of this data to interpret voting behaviour and the fundamental nature of the local political process.

Key words: *Candidate list, preferential vote, municipal election, municipal council, variation coefficient, the electoral system, electable/non-electable spot in the candidate list*

1. Úvod

Vlivu preferenčních hlasů na projekci výsledků hlasování do podoby zastupitelských sborů obcí bylo v rámci výzkumu vývoje komunálních stranických systémů v českém politickém prostředí věnováno již několik prací. Limitou těchto studií je zpravidla nedostatek dostupných dat. Takto orientované práce obvykle vychází z analýzy volebních dat, která jsou snadno dostupná díky Českému statistickému úřadu. Ty ovšem nabízí jen omezenou analytickou perspektivu. Lze z nich např. odvodit (krom výsledků samotných) zapojení politických stran a různorodých uskupení nezávislých kandidátů do politického života rozličně velkých obcí ČR, geografické souvislosti volebního chování nebo např. volební participaci. Jednou z mnoha příležitostí, kterou tato data nabízejí, je analýza vlivu preferenčních hlasů v rámci voleb místních zastupitelstev za účelem studia determinant formujících komunální stranické systémy. Součástí volebních dat jsou též přehledy hlasů, které obdrželi jednotliví kandidáti. Úskalím takto pojatých analytických prací je ovšem nejednoznačnost interpretace výsledků. Volební systém užívaný při volbě zastupitelstev obcí je v řadě ohledů specifický (blíže např.

¹ Radek Kopřiva, kopriva@pef.czu.cz, PEF ČZU v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchbátka. Autor je odborným asistentem na Katedře humanitních věd. Poznatky uváděné v příspěvku vyplývají z řešení projektu IGA PEF ČZU v Praze č. 20121038.

Lebeda [2009]). Jednou z jeho „zvláštností“ je způsob, jímž voliči udělují kandidátům preferenční hlasy. Systém voleb umožňuje voliči jednu ze tří technik hlasování. První je technika křížkování listiny volební strany na hlasovacím lístku, který je přehledem všech politických uskupení ucházejících se o hlasy voličů daného volebního obvodu. V tomto případě volič uděluje disponibilní hlasy kandidátům v pořadí tak, jak jsou uvedeni na listině (maximálně však tolik hlasů, kolik je rozdělováno mandátů v daném volebním obvodu). Jiná technika hlasování spočívá v možnosti zakřížkovat jednotlivé kandidáty z nabízejících se kandidátních listin (též do výše mandátů rozdělovaných ve volebním obvodu). Poslední technikou je kombinace předchozích dvou, tzn. křížkování kandidátů napříč volebním lístkem a křížkování strany, které jsou přiřazeny dosud voličem nerozdělené hlasy. Hlasy pro stranu jsou kandidátům opět přiděleny dle jejich pořadí na listině. Právě možnost výběru techniky volby je důvodem výše zmíněného úskalí v nejednoznačnosti interpretace výsledků analýz preferenčních hlasů (mimo jiné). Samotnou techniku volby, kterou příslušný volič v rámci volebního aktu využil, nelze z dostupných dat zjistit. Známé je jen množství hlasů, které získali jednotliví kandidáti. O tom zda je volební výsledek spíše konsekvencí podpory listiny, jejíž je kandidátem nebo zda je tvořen především hlasy přímo jemu udělenými, se lze jen domnívat. Tím se z dostupných dat nedá také přímo usoudit, jakou úlohu mají preferenční hlasy při formování místní politiky, zejména pak po stránce personální stability či obměny.

Preferenčními hlasy z hlediska jejich využívání v rámci volebního chování ve volbách obecních zastupitelstev a jejich významu coby proměnné podoby místních stranických systémů se zabývá také text tohoto článku. Na základě dat získaných z šetření voličů účastnících se komunálních voleb ve vybraných obcích² je hodnocen způsob využívání preferenčních hlasů (užití techniky hlasování). Závěry vzešlé z analýzy dat jsou pojaty jako východiska pro druhou analytickou část práce. Ta je postavena na datech o hlasech pro jednotlivé kandidáty politických subjektů, kteří se ve volbách v roce 2010 ucházeli o mandáty obecních zastupitelů (zdroj ČSÚ). Předmětem analýzy jsou v tomto případě obce okresu Louny a dále pak (v komparativní souvislosti) odděleně města Ústeckého kraje, v nichž v roce 2010 žilo alespoň 10 tisíc obyvatel s aktivním volebním právem³. Cílem je ověřit využitelnost těchto dat k interpretaci podoby volebního chování (panašování x výběr strany) a základního charakteru místního politického procesu.

2. Výzkum preferenčních hlasů v komunálních volbách

Z dostupných volebních dat není zjevné, zda byly hlasy kandidátům v rámci komunálních voleb uděleny jako preferenční (křížkování kandidátů) nebo jako členům příslušné kandidátní

² Data byla získána dotazníkovými šetřeními ve městech Tábor (cca 35 tisíc obyvatel, okres Tábor) a Nová Paka (cca 9400 obyvatel, okres Jičín), dále pak v obcích Dolní Roveň (cca 2 tisíce obyvatel, okres Pardubice), Pasečnice (cca 200 obyvatel, okres Domažlice) a Libořice (cca 330 obyvatel, okres Louny). Použita jsou též data získaná prostřednictvím standardizovaných rozhovorů ve městě Žatci (cca 19 tisíc obyvatel, okres Louny). Respondenty byly vždy voliči účastníci se komunálních voleb. Zmíněné obce byly vybrány záměrně. Výběr pramenil z poznatků o heterogenitě českého obecního prostředí (nejen z hlediska politického, ale též demografického či hospodářského). Rozdílně velké obce byly vybrány též s ohledem na znalosti o vztahu mezi velikostí obce a podobě místního stranického systému.

³ Okres Louny byl vybrán záměrně. Nachází se zde město Žatec a dále obec Libořice, které již byly součástí souboru obcí vybraných pro potřeby šetření voličů. Okres Louny tvoří 69 obcí. S výjimkou čtyř se jedná o malé obce (max. do dvou tisíc obyvatel). Okres Louny má charakter venkovského regionu. Města Ústeckého kraje s počtem voličů nad 10 tisíc byla vybrána z toho důvodu, že okres Louny je součástí Ústeckého kraje.

listiny (křížkování strany). Analytické práce, které s počty hlasů pro kandidáty pracují (obvykle za účelem charakteristiky stranické nebo personální stability či nestability), tak mohou přijímat pouze přibližné závěry. Metody, jejichž smyslem je odhalit význam preferenčních hlasů při formování komunálních stranických systémů, pracují především s pozicí kandidátů na listině. Elementární otázkou takto pojatých výzkumů je, zda voliči prostřednictvím preferenčních hlasů zvolí kandidáty na zastupitelský post z nevolitelného místa⁴. Stejnou otázku si položil také Stanislav Balík. Metodu, kterou v této souvislosti použil, nazval metodou nevolitelných míst [2009]. Ta je postavena na práci s kandidáty, kteří obdrželi mandát z nevolitelného místa kandidátní listiny (tzv. preferenční zastupitelé). Užitím této metody při analýze výsledků voleb zastupitelstev obcí mezi roky 1996–2006 v okrese Šumperk došel Balík k závěru o významném vlivu preferenčních hlasů k zvolení preferenčních zastupitelů ve dvou třetinách zkoumaných obcí⁵. „Vedlejším produktem“ jeho výzkumu byl poznatek, že se podíl preferenčních zastupitelů zásadně neliší v kontextu jejich stranické příslušnosti. Metodu nevolitelných míst Balík využil také v případě analytické práce zaměřené na výsledky komunálních voleb z roku 2010 v obcích okresů Chrudim a Šumperk a dále statutárních měst [2012]. Ukázalo se, že ve venkovských okresech se volební chování z hlediska užití preferenčních hlasů vůči jednotlivým stranám příliš neliší (srovnání okresů Chrudim a Šumperk). Oproti tomu vedla analýza volebních dat ve statutárních městech k závěru, že volební chování se liší (v porovnání s ostatními stranami) vůči kandidátům za ČSSD. Dlouhodobá komparace přinesla poznatek o nárůstu podílu preferenčních kandidátů v obcích okresu Šumperk.

Nepřímo se vlivem preferenčních hlasů na formování místních stranických systémů zabýval Stanislav Balík také v případě obcí s rozšířenou působností mezi roky 1998 a 2006 [2008]. Užitím korelační analýzy došel k závěru, že volební chování je v komunálních volbách charakteristické stabilitou stranické podpory, především pak v případě KSČM. Prokázán byl zároveň těsný vztah volebního chování mezi volbami místního zastupitelstva a Poslanecké sněmovny. Výsledky této analýzy tak vedou k logické hypotéze, že užití preferenčních hlasů není v komunálních volbách základní determinantou personálního obsazení zastupitelstva.

Hlasy pro kandidáty v komunálních volbách a jejich pozice na listině byly též základem práce Jakuba Šeda [2009]. Ten se zabýval výsledky voleb v letech 2002 a 2006 v celkem osmi městech ČR. Čtyři byly vybrány ve velikostní kategorii 15 až 40 tisíc obyvatel a čtyři s počtem obyvatel větším než 50 tisíc. Analýza byla zaměřena na členy zastupitelstva, kteří se v komunálních volbách ucházeli o znovuzvolení. Vybranými kritérii analýzy byly kromě pozice kandidáta (člena končícího zastupitelstva) na listině (volitelné či nevolitelné místo) také dosažení 110% hlasů oproti průměru hlasů na jednoho kandidáta listiny⁶. Volební podpora byla posuzována jednak z hlediska právě nutného překročení stanovené hranice pro kandidáty z nevolitelného místa kandidátní listiny, ale také za předpokladu, že by tato mez nebyla legislativně stanovena a mandáty obdržené volební stranou by byly rozdělovány pouze na základě množství hlasů. S ohledem na výše stanovená kritéria bylo vymezeno celkem sedm

⁴ Nevolitelným místem se rozumí místo na kandidátní listině, které nevede k zisku zastupitelského mandátu v případě, že jsou mandáty rozdělovány výhradně dle pořadí kandidátů na listině.

⁵ Stabilita byla vymezena zvolením přibližně jednoho kandidáta z nevolitelného místa listiny prostřednictvím preferenčních hlasů.

⁶ Dle Zákona o volbách zastupitelstev obcí musí kandidát na nevolitelném místě listiny obdržet alespoň 110% hlasů oproti průměru hlasů na jednoho kandidáta na listině, aby byl posunut na první místo listiny (za předpokladu, že jiný z kandidátů nedosáhl vyššího volebního zisku).

možných kategorií zvolení či nezvolení pro příští volební období kandidujících zastupitelů. Práce došla k závěru, že ve sledovaných obcích přispívají preferenční hlasy k personální stabilitě místních politických systémů.

3. Technika volby využívaná ve sledovaných obcích – hodnocení na základě dat získaných šetřením voličů

V kontextu preferenčních hlasů je vedle otázky jejich skutečného voličského využívání též elementární otázkou, zda jsou v komunálním politickém prostředí elektorátem chápány jako nástroj, jehož pomocí lze ovlivnit personální prostředí místní politiky. Lze předpokládat, že voliči využívající preferenčních hlasů (křížkování kandidátů) tak činí právě proto, aby zajistili vlastní politickou reprezentaci kandidáty, které chápou jako vhodné zastupitele svých politických zájmů. Na základě jednoduchého (jakkoliv nepodloženého) úsudku se lze domnívat, že v malých obcích voliči křížkují kandidáty stran ve větší míře. Politické prostředí malých obcí bývá více spojováno s úzkým sociálním prostorem a z něj pramenícím tzv. sousedským efektem. Lidé se vzájemně lépe znají, mají k sobě užší vztah. To opět vede k předpokladu, že místní politika se občanů obce intenzivně dotýká, a že ji občané vnímají především v její personální rovině. Obdobné úvahy ztrácí relevanci v případě velkých měst. Je to dáno tím, že osobní známost s politicky angažovanými spoluobčany není tak běžná, což pramení z relativně malého podílu obyvatel aktivně se účastnících místního politického procesu. Je tedy možné uvažovat o tom, že ve volbách zastupitelstev velkých měst rozhoduje o složení místního politického sboru spíše identifikace voličů se stranou (popř. lídrem strany) nebo faktory sociálně-strukturálního charakteru. Důsledkem by v takovém případě byl menší sklon voličů k podpoře jednotlivých kandidátů volebních stran a větší k podpoře celých kandidátních listin.

Data získaná dotazováním a rozhovory s voliči, kteří se účastnili komunálních voleb, ovšem ukazují, že nejčastěji užívanou technikou volby je podpora celé listiny strany, a to bez ohledu na velikost obce. Distribuci hlasování dle výsledků šetření ukazuje tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Způsob volby v % – volby místního zastupitelstva 2010

	volba celé listiny strany	volba kandidátů, popř. kombinace volby kandidátů a strany
Tábor	76,4	23,6
Žatec	58,0	42,0
Nová Paka	50,0	50,0
Dolní Rožňov	72,2	27,8
Libořice	54,2	45,8
Pasečnice	95,8	4,2

Zdroj: Šetření volebního chování ve sledovaných obcích.

Výsledky dotazníkových šetření a šetření formou rozhovorů lze ovšem brát jen orientačně. Ke zkreslení dochází při použití těchto technik sběru dat především v důsledku nepravdivých odpovědí respondentů. Ty mohou pramenit z nezájmu odpovědět správně nebo chybného

pochopení otázky⁷. V případě dotazů na volební rozhodnutí sehrává roli také časový odstup ode dne, kdy se konaly volby. Zásadními faktory validity dat je pochopitelně forma výběru respondentů a velikost výběrového souboru.

Se závěry přijatými na základě analýzy dat získaných od voličů je tak nutné operovat opatrně. V nejmenší ze sledovaných obcí Pasečnici odpovědělo v rámci dotazníkového šetření dokonce 95,8 % respondentů, že volilo jednu listinu strany⁸. Vzhledem k velikosti obce se podařilo sebrat vyplněný dotazník od významné části voličů (přibližně 52%). Z přehledu získaných preferenčních hlasů jednotlivých kandidátů v této obci⁹ je ovšem tak významný podíl voličů celé listiny strany nereálný. Přesto se ukazuje, že minimálně v případě podpory volebně nejúspěšnějšího subjektu ČSSD¹⁰ je významně převládající volba celé listiny strany pravděpodobná. Rozdíl mezi nejvíce a nejméně úspěšným kandidátem dosahuje rozdílu přibližně 12 % preferenčních hlasů. V případě zbylých dvou volebně méně úspěšných subjektů je tento rozdíl značně vyšší¹¹.

Při bližším pohledu na politický život této obce je zjevné, že podpora místních stran je spojena s vyjádřením voličských postojů vůči bývalému vedení obce – ať se již jedná o postoj negativní (spojeno s voličskou podporou ČSSD) nebo pozitivní (volba sdružení nezávislých kandidátů s názvem SNK Za spokojené občany). Inklinace voličů k podpoře celých listin volebních stran (díků převážně voličům ČSSD v převažující míře) je důsledkem zřetelně se rýsující politické konfliktní linie, která štěpí obyvatelstvo obce na dva protichůdné hodnotově orientované tábory.

Ačkoliv podpora listiny jedné z kandidujících stran převažuje (na základě výsledků dotazníkového šetření) ve volebním chování také v případě druhé z malých obcí – Libořic¹², procentuálně vyjádřený poměr respondentů využívajících právě tuto techniku není tak velký jako v případě obce Pasečnice (54,2 %). I přes výše uvedené limity, které sběr dat touto formou má, je zjevné, že v obci Libořice převládá v rámci volebního chování voličů podpora jedné listiny kandidující strany. Komparací dat z šetření a přehledu výsledků preferenčních hlasů by bylo se dokonce možné domnívat, že podpora stranických listin převládá nad volbou kandidátní ve větší míře, než v případě obce Pasečnice. Také ve stranickém systému Libořic lze vysledovat kandidátní listinu volební strany (SNK Venkov), kterou lze považovat za nástupce bývalého vedení obce a listinu strany v tomto případě „opoziční“ (Za obec krásnější) vůči bývalému vedení. Z šetření voličů ovšem nelze vysledovat výraznou konfliktní linii v obci Libořice. Respondenti nechápou kandidující sdružení nezávislých kandidátů jako „protipóly“ místního politického života. Ovšem i přesto (jak již bylo uvedeno) respondenti

⁷ Nejmenší míru zkreslení lze předpokládat v případě dat získaných formou exit-poll u příležitosti voleb městského zastupitelstva ve městě Žatci v roce 2010. Tazatel kladl respondentovi otázku: „V rámci dnešních voleb jste volil kandidáty jedné strany nebo více stran?“ V případě dotazníkových šetření (zbylé obce výběrového souboru) byla respondentům kladena otázka: „V rámci voleb místního zastupitelstva v roce 2010 jste volil:“ Respondentům byl v rámci dotazníku dán výběr z variant: „kandidáty jedné strany – výběr jedné listiny“ a „kandidáty více stran“. Respondenti byli instruováni zakřížkovat jednu z nabízejících se variant.

⁸ Šetření proběhlo primárně pro potřeby bakalářské práce M. Svobodové (2012). Data byla získána na základě dotazníkového šetření. Autor článku je vedoucím práce. N = 78.

⁹ Přehledy výsledků preferenčních hlasů jsou dostupné na webové stránce ČSÚ (www.volby.cz).

¹⁰ Volební zisk této strany dosáhl v roce 2010 hodnoty 58,07 % voličských hlasů.

¹¹ K pozitivní korekci ve vztahu k výsledkům z dotazníkového šetření může přispět (ačkoliv nejspíše nevýznamně) ta část respondentů, kteří vybrali kandidáty jedné strany (zakřížkovali variantu „kandidáty jedné strany – výběr jedné listiny“), ovšem v praxi zakřížkovali pouze kandidáty jedné strany (nikoliv všechny).

¹² Data byla získána formou dotazníkového šetření (2011). N = 48.

ve většině volili ve volbách místního zastupitelstva v roce 2010 jednu ze dvou nabízejících se listin (technikou podpory celé listiny strany).

Vedle již zmíněného rozdílu mezi oběma obcemi v podobě odlišného chápání politického významu kandidujících subjektů lze vysledovat jiný, který by mohl z hlediska formy volebního chování sehrát výraznější roli. Tím je kandidatura národně relevantní strany (ČSSD) v případě obce Pasečnice. Je možné se domnívat, že i přes menší voličskou oblibu politických stran v malých obcích (blíže např. Čmejrek [2008]) se část elektorátu dokáže identifikovat právě s politickými stranami, pokud zde kandidují. Týká se to především těch voličů, kteří politiku (byť komunální) vnímají především prostřednictvím politických stran (nikoliv v rovině personální). Z této domněnky pak pramení předpoklad, že tato část voličů ve větší míře využívá techniku podpory celé listiny politické strany. V případě malé obce, v které se o zastupitelské posty ucházejí kandidáti politických stran (tím spíše, když se jedná o národně významné politické strany), by bylo možné očekávat zvýšenou podporu celých kandidátních listin stran a v méně případech křížkování kandidátů různých kandidujících listin. Obcí, která splňuje tyto podmínky, je Dolní Roveň. Jedná se o municipality ve velikostní kategorii nad 1 000 obyvatel. Čmejrek uvádí, že stranické systémy takto velkých obcí jsou obvykle charakteristické zapojením nejen nezávislých kandidátů (ať už ve formě sdružení nebo samostatně kandidujících), ale také politických stran [2008].

V případě Dolní Rovně, která je obcí s přibližně dvěma tisíci obyvatel, mají politické strany rozhodující postavení. Od roku 1998 kandidovalo ve volbách do místního zastupitelstva sdružení nezávislých kandidátů jen v jednom případě. Klíčovou pozici zde má dlouhodobě KDU-ČSL. Na základě dotazníkového šetření z roku 2011 se ukazuje, že přibližně tři čtvrtiny z oslovených respondentů využily v komunálních volbách v roce 2010 techniku podpory celé listiny jedné ze dvou kandidujících politických stran (KDU-ČSL a ODS)¹³. I v tomto případě je ovšem nutné poukázat (obdobně jako v případě obce Pasečnice) na významnější rozdíl mezi výsledky šetření a volebními daty o preferenčních hlasech dle ČSÚ. Je ovšem velmi pravděpodobné, že stejně jako v případě obcí Pasečnice a Libořice u voličů v této obci v roce 2010 převládala podpora celé listiny strany. Data z dotazníkového šetření ovšem neukázala, že by kandidující strany bylo možné spojovat s některou z místních konfliktních linií. Její existenci neprokázal ani výzkum, který proběhl v Dolní Rovni v roce 2009¹⁴ (blíže Čmejrek a kol. [2009]). Naopak se ukázalo, že podpora stran má především personální souvislost. KDU-ČSL, která ve volbách zvítězila (61,45 % hlasů), byla voličstvem podporována především jako subjekt, na jehož kandidátní listině se o zastupitelské posty uchází místně oblíbení občané.

Zásadně odlišné výsledky nepřinesla také analýza dat z šetření volebního chování v souboru vybraných větších a velkých obcí ČR. Také v těchto případech je podpora celé listiny strany nejčastěji využitou technikou volby (opět je nutné přihlídnout k omezením, která plynou z využitých technik sběru dat). Podporu celé listiny strany uvedlo v největším z vybraných měst Táboře dokonce 76 % respondentů¹⁵. V dalších vybraných městech Žatci a Nové Pace se podpora celé listiny strany na základě odpovědí respondentů ukázala jako častá forma volebního vyjádření. V případě města Žatce uvedlo podporu celé listiny strany

¹³ Data byla získána formou dotazníkového šetření (2011). N=54.

¹⁴ Výzkum politických aspektů občanské participace – blíže Čmejrek a kol. 2009.

¹⁵ Šetření proběhlo primárně pro potřeby diplomové práce B. Kubecové (2012). Data byla získána na základě dotazníkového šetření. Autor článku je vedoucím práce. N = 123.

58 % respondentů¹⁶ a v případě Nové Paky polovina respondentů¹⁷. Analýza dat získaných ve všech třech sledovaných městech vedla k poznatku, že volební podpora listin stran pramení z dlouhodobé identifikace voličů s těmito stranami (ačkoliv v případě obce Nová Paka není identifikace příliš intenzivní) [Kubecová 2012; Kopřiva 2010; Kracík 2012].

Na základě odpovědí respondentů se ukazuje, že volební chování elektorátu je spojováno ve většině s kandidujícími politickými subjekty, zatímco výběr kandidátů z různých listin je méně častý. Platí to pro všechny sledované obce bez ohledu na jejich velikost. Na základě dat získaných v rámci souboru sledovaných obcí nelze najít významné rozdíly ve způsobu užití techniky volby v kontextu různě velkých obcí. V případě velkých měst je možné předpokládat, že inklinace k volbě stran je dána především identifikací voličů se stranami. Také v případě malých obcí může být podpora listin dána identifikací voličů s volební stranou. Její charakter se ovšem oproti velkým městům liší. Pramení buď z vnímání významu a orientace strany v rámci místního politického konfliktu (Pasečnice) nebo personálního obsazení stranické listiny (Dolní Roveň).

S ohledem na výše uvedené se nabízí otázka, zda se u voličů, kteří volí formou podpory celé listiny strany, významně odlišuje volební podpora jednotlivých listin kandidujících stran. Jednoduchým předpokladem v této souvislosti je, že volba listiny jako celku je vlastní spíše voličům podporujícím dlouhodobě etablované strany, popř. celonárodně relevantní strany ucházející se o zastupitelské mandáty v příslušné obci. Dostupných dat, která by tento předpoklad dostatečně ověřila, je k dispozici jen málo. Kromě toho v případě některých malých obcí s relativně malým počtem kandidujících politických subjektů se ukazuje, že volba není dána národní relevancí strany (tyto strany v nejmenších obcích zpravidla vůbec nekandidují), ale hodnotového postoje strany nebo personálního složení listiny. Šetření, která proběhla v Žatci v letech 2006¹⁸ a 2010 a v Dolní Rovni v roce 2011, poskytla data, z nichž je patrné, že volební chování voličů přispívá ke stabilitě místních stranických systémů. Respondenti podporující listinu jedné strany se ve většině přikláněli k místně dlouhodobě politicky významným subjektům. Respondenti, kteří v roce 2006 uvedli ve volbách zastupitelstva města Žatce podporu celé listiny strany, se ve své volbě přiklonili z 89 % k některé z parlamentních stran (především pak ČSSD, KSČM nebo ODS). V roce 2010 podpořilo parlamentní strany ve volbách městského zastupitelstva takřka 78 % takto volících respondentů. Skutečná podpora těchto stran byla dle volebních výsledků vždy nižší. V roce 2006 činila v úhrnu přibližně 65 % a v roce 2010 přibližně 81 % (blíže Kopřiva [2010]).

V případě analýzy dat, která byla získána díky dotazníkovému šetření v roce 2011 v obci Dolní Roveň, jsou výsledky skutečně jen orientační. V roce 2010 kandidovaly v této obci jen dvě politické strany. Respondenti křížkující ve volbách místního zastupitelstva listinu strany se ve větší míře přiklonili k místně dominujícímu politickému subjektu - straně KDU-ČSL. Z celkového počtu respondentů podporujících celou listinu strany jich KDU-ČSL volilo 72,2 % (skutečný výsledek voleb této strany dosáhl hodnoty 61,45 %). I v tomto případě tak platí (na základě odpovědí respondentů), že voliči mají tendenci k podpoře

¹⁶ Data byla získána prostřednictvím rozhovorů s respondenty formou exit-poll u příležitosti komunálních voleb v roce 2010. N = 400.

¹⁷ Šetření proběhlo primárně pro potřeby diplomové práce P. Kracíka (Kracík 2012). Data byla získána na základě dotazníkového šetření. Autor článku je vedoucím práce. N = 190.

¹⁸ Data byla získána prostřednictvím rozhovorů s respondenty formou exit-poll u příležitosti komunálních voleb v roce 2006. N = 358.

strany, která je chápána jako rozhodující politická síla. Konsekvencí volebního chování je relativně stabilní politické prostředí (v personální rovině).

Závěrem, byť odvozeným z malého datového souboru, lze konstatovat, že místně etablované strany, popř. strany s místní politickou relevancí získávají voličskou podporu ve větší míře od voličů upřednostňujících strany jako celek. Z toho pak zákonitě vyplývá, že podpora méně významných či nově kandidujících stran nebo sdružení nezávislých kandidátů v případě větších obcí pramení ve větší míře (oproti stranám relevantním) z hlasů udělených jednotlivým kandidátům (vyjádřeno jejich zakřížkováním) ucházejících se o mandát zastupitele na jejich listině.

4. Analýza hlasů pro kandidáty

4.1 Využívaná technika volby ve sledovaných obcích – hodnocení na základě volebních dat

K nepřímému hodnocení použitých technik volby je možné využít variační koeficient vypočtený z hlasů jednotlivých kandidátů na listině (dle dat ČSÚ). Strany, které jsou voleny v převažující míře jako celek, musí zákonitě vykazovat malý rozptyl preferenčních hlasů oproti jejich průměrnému množství na jednoho kandidáta listiny. Variační koeficient tak dosáhne malé hodnoty. Opačně platí, že strana, již získávají volební hlasy převážně někteří její kandidáti na listině (strana není příliš podporována jako celek), dosahuje značného rozptylu hlasů jednotlivých kandidátů oproti průměru hlasů na jednoho kandidáta na listině. Variační koeficient v tomto případě dosahuje vysoké hodnoty. Variační koeficienty stran kandidujících ve sledovaných obcích v roce 2010 jsou zobrazeny v tabulce č. 2.

V souboru sledovaných měst mají vypočtené variační koeficienty z hlasů kandidátů jednotlivých stran velmi nízké nebo nízké hodnoty¹⁹ strany ucházející se o mandáty zastupitelů ve městě Táboře. Dle výsledků voleb se dá předpokládat, že jen malá část voličů křížkuje v rámci své volby kandidáty různých listin volebních stran. To dokládají také výsledky dotazníkového šetření, podle nichž 76 % voličů volí formou výběru jedné listiny strany. Jak již bylo uvedeno, pro tábořské voličstvo je sklon k identifikaci k politickým stranám typický [Kubecová 2012]. Jím se dá interpretovat převládající forma využívané techniky volby.

V případě města Žatce platí, že velmi nízkých hodnot variačního koeficientu dosahují strany, které jsou v místním stranickém systému dlouhodobě etablované. Stranami s nejstabilnější voličskou podporou jsou zde ČSSD, KSČM a ODS. Mandáty zastupitelů získávají především kandidáti z vyšších pater listin, což opět nahrává předpokladu o převažující volební podpoře těchto stran jako celku. Hodnoty variačních koeficientů většiny ostatních stran dosahují zpravidla střední nebo vysoké hodnoty. Výsledky tedy podporují závěry vzešlé z analýzy dat získaných rozhovory a dotazníkovým šetřením s žateckými voliči. Také v tomto případě se ukazuje, že voličstvo spíše vybírá strany jako celek, technika panašování je méně častá.

Pozoruhodné jsou závěry analýzy variačních koeficientů stran kandidujících v Nové Pace. S výjimkou dlouhodobě nejúspěšnějšího politického subjektu, který v roce 2010 kandidoval pod názvem Sdružení „STAN“, NK (Sportovci) (hodnota variačního koeficientu činí 0,16), dosahují hodnoty variačních koeficientů většiny stran středních hodnot. To odpovídá

¹⁹ V další části textu bude hodnota variačního koeficientu ve výši 0,2 a méně považována za velmi nízkou, více než 0,2 až 0,3 nízkou, více než 0,3 až 0,4 střední, více než 0,4 vysokou.

také výsledkům dotazníkového šetření. V něm 50% respondentů uvedlo, že volilo stranu a 50 % respondentů panašovalo, popř. kombinovalo podporu straně s výběrem kandidátů různých listin stran. Rozhodujícími prvky stranického systému Nové Paky nejsou parlamentní strany.

Tabulka č. 2: Variační koeficient – volby místního zastupitelstva v roce 2010

Strana	Tábor	Žatec	Nová Paka	Dolní Roveň	Libořice ^{*)}	Pasečnice
ČSSD	0,08	0,17	0,32			0,04
KSČM	0,09	0,14	0,34			
ODS	0,10	0,18	0,26	0,21		
KDU-ČSL	0,30	0,68	0,37	0,12		
TOP09	0,21	0,39				
VV	0,27		0,37			
SPOZ	0,22					
Česká pirátská strana	0,14					
DSSS	0,23					
Jinak!	0,24					
Tábor 2020	0,21					
SZ		0,42				
SNK Evropští demokraté		0,19				
Unie pro sport a zdraví		0,47				
Volba pro město		0,47	0,26			
„STAROSTOVÉ A NEZÁVISLÍ“		0,32				
HN.ZA HARM.ROZV. OBCÍ A MĚST		0,27				
Sdružení „STAN“, NK (Sportovci)			0,16			
SNK-Venkov					0,04	
Za obec krásnější					0,11	
SNK Služn.a klid na Pasečnici						0,43
SNK Za spokojené občany						0,24

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočet autora

^{*)} Do výpočtu variačního koeficientu nebyli zahrnuti kandidáti, kteří kandidovali z pozice na listině, která je pod úrovní počtu volených zastupitelů. Jejich zahrnutí by vedlo k značnému zkreslení hodnoty variačního koeficientu.

Převládající deklarace respondentů k podpoře kandidujících stranických listin před personální volbou koresponduje také s výsledky výpočtu variačních koeficientů preferenčních hlasů pro kandidáty stran kandidujících ve sledovaných malých obcích²⁰. Velmi nízké hodno-

²⁰ A to i s přihlédnutím k výše uvedeným limitům, které pramení z malých výběrových souborů respondentů malých obcí, atd.

ty variačních koeficientů lze zjistit při výpočtu odchýlení preferenčních hlasů pro kandidáty oproti průměru na jednoho kandidáta v případě obou subjektů nezávislých kandidátů v obci Libořice a dominujících stran ve stranických systémech jak obce Dolní Roveň (KDU-ČSL), tak Pasečnice (ČSSD). Jedinou odchylkou od velmi nízkých nebo nízkých hodnot variačních koeficientů je v Pasečnici SNK Slušnost a klid na Pasečnici. Jedná se o volební stranu s nejnižší volební podporou v této obci. Vysoká hodnota variačního koeficientu je dána nejspíše faktem, že se nejedná o subjekt, který by voliči chápali jako jednu ze stran místní konfliktní linie. Rozhodnou-li se voliči podpořit tuto listinu kandidátů, pak zpravidla vybírají pouze některé z nich.

Při celkovém pohledu na výsledky variačních koeficientů je zřejmé, že s výjimkou měst Žatce a Nové Paky dosahují stranické subjekty v průměru jejich nízkých hodnot. To odpovídá také závěrům z dotazníkových šetření, v nichž vždy většina respondentů uvádí, že v komunálních volbách podpořila celou listinu strany. V případě města Žatec tvoří průměrná hodnota variačních koeficientů vyšší hodnoty v porovnání s ostatními sledovanými obcemi (s výjimkou Nové Paky). Jak ovšem bylo uvedeno, respondenti hlásící se k podpoře celé listiny strany obvykle uvedli volbu některé z místně relevantních stran. Variační koeficienty těchto stran dosahují nízkých hodnot. Jedinou výjimkou je mezi sledovanými obcemi pouze Nová Paka s vyšší průměrnou hodnotou variačních koeficientů. Také v tomto případě ovšem výsledek odpovídá závěru vzešlému z analýzy dat získaných dotazníkovým šetřením. Polovina respondentů volila stranu, druhá polovina volila kandidáty různých kandidátních listin.

4.2 Aplikace poznatků o vztahu mezi převažující technikou volby a hodnotou variačního koeficientu

Porovnání výsledků vzešlých z šetření voličů ve vybraných obcích a vypočtených z dostupných volebních výsledků ukázaly, že hodnot variačních koeficientů lze užít jako indikátoru podoby volebního chování (použitá technika volby) občanů ve volbách místních zastupitelstev. Nízké hodnoty variačních koeficientů vypočtených z dosažených hlasů jednotlivými kandidáty na listině kandidujícího politického subjektu naznačují, že jeho podpora pramení spíše z volby listiny jako celku. V opačném případě (vyšší hodnota variačního koeficientu) je možné předpokládat nižší míru podpory celé listiny a (oproti předchozí variantě) též vyšší míru podpory jednotlivých kandidátů na listině. Další zobecnění výsledků pramenících ze získaných dat o sledovaných obcích ovšem není možné. Otazník zůstává především v případě interpretace volebního chování. Nízké hodnoty variačních koeficientů mohou být důsledkem značně pluralitního politického prostředí, ale stejně tak naopak prostředí uzavřeného. V prvním případě si lze představit, že vypjatá politická situace vede voličstvo ke zvýšené podpoře stran jako celku. Strany jsou chápány jako političtí zástupci v komunálním konfliktu (viz např. Pasečnice). Ve druhém případě by nízké hodnoty variačních koeficientů mohly naznačovat, že voliči se nemají potřebu jakkoliv vyhranit a nepokládají za nutné vybírat kandidáty z jiných stran než té, kterou preferují (Dolní Roveň nebo Libořice).

Pohled na výsledky variačních koeficientů vybízí k porovnání jejich hodnot z hlediska různě velkých obcí. Také v tomto případě není možné výsledky šetření generalizovat. Je sice pravdou, že malé obce výběrového souboru jsou charakteristické především velmi nízkými nebo nízkými hodnotami variačních koeficientů, zatímco v případě měst to s výjimkou města Tábora neplatí. Výběrový soubor sledovaných subjektů je ovšem k zobecnění závěrů příliš malý. Prakticky ke stejným závěrům lze dojít v případě sledování souvislosti mezi

počtem kandidujících subjektů a převažujícím způsobem volby. Nelze tvrdit, že množství kandidujících volebních stran je významnou proměnou způsobu volebního chování. Jak již bylo naznačeno, jediný závěr, který lze s ohledem na omezený výběrový soubor obcí učinit, je, že převažující techniku volby lze v rámci komunálních voleb odvodit z hodnot variačních koeficientů vypočtených na základě odchýlení množství získaných hlasů jednotlivých kandidátů na listině oproti průměrné hodnotě hlasů na jednoho kandidáta. Tento závěr bude východiskem následující analýzy.

K dosažení validních závěrů budou analyzovány variační koeficienty stran kandidujících ve volbách obecních zastupitelstev v roce 2010 ve všech obcích okresu Louny²¹ a též všech měst v Ústeckém kraji s počtem voličů vyšším než 10 000. Okres Louny je možné chápat jako venkovský region. Z celkem 69 obcí ležících v tomto okrese jsou pouze čtyři města. Ani jedno z nich nelze označit za velké. V okresním městě Louny, stejně jako v největším městě lounského okresu Žatci, žije méně než 20 tisíc obyvatel. Zbýlá dvě města okresu (Podbořany a Postoloprty) je možné považovat za města malá (5-6 tisíc obyvatel). K největším obcím okresu (krom zmiňovaných měst) tak lze přiřadit sedm obcí, v nichž žije mezi jedním a dvěma tisíci obyvatel²².

Tabulka č. 3 je přehledem variačních koeficientů stran kandidujících ve volbách do zastupitelstev v obcích okresu Louny. Tabulka č. 4 přehledem variačních koeficientů stran ve městech Ústeckého kraje s počtem obyvatel vyšším 10 000. Pozornost bude soustředěna především na rozdíl hodnot variačních koeficientů u malých obcí a středně velkých a velkých měst. Dále bude analyzován vztah mezi počtem kandidujících politických subjektů a hodnotami variačních koeficientů ve volbách. Odděleně bude sledována míra variace hlasů pro kandidáty na listině v případě politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně a ostatních politických subjektů.

Tabulka č. 3: Variační koeficient – volby místního zastupitelstva 2010 (obce okresu Louny)

Obec	Kandid. subjekty	Zapsaní voliči	Strany dle pořadí						
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Bítozeves	4	318	0,10	0,19					
Blatno	3	435	0,12	0,19					
Blažim	1	189	0,28						
Blšany	7	795	0,43	0,31	0,34	0,26	0,30		
Blšany u Loun	5	204	0,22	0,55	0,41				

(pokrač.)

²¹ Do výběru nebyla zahrnuta pouze obec Smolnice. Kandidovali zde pouze samostatně kandidující nezávislí kandidáti. Z výběru byla též vyřazena volebně úspěšná samostatně kandidující nezávislá kandidátka v obci Staňkovice.

²² Okres Louny se rozprostírá v oblasti severozápadních Čech. Jedná se o okres s dlouhodobě vysokou mírou nezaměstnanosti (v celonárodním srovnání). V případě parlamentních voleb je většina obcí tohoto okresu charakteristická v porovnání s republikovými výsledky vyšší podporou levicových stran. Okres Louny je možné chápat jako oblast volební podpory KSČM a ČSSD. Především pak KSČM se v řadě obcí uchází také o mandáty členů místních zastupitelstev. Vyšší sklon k podpoře levicových stran je na parlamentní úrovni typický také pro celý Ústecký kraj. Tento jev bývá obvykle interpretován především jako důsledek nižší životní úrovně zdejších obyvatel a vyšší míry nezaměstnanosti oproti průměrům za ČR. Tato interpretace má ovšem platnost spíše v případě malých a menších obcí. Životní úroveň ve velkých městech Ústeckého kraje se oproti republikovým průměrům zásadně neliší.

Obec	Kandid. subjekty	Zapsaní voliči	Strany dle pořadí						
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Brodec	1	66	0,26						
Břvany	3	267	0,14	0,24					
Cítoliby	6	813	0,38	0,22	0,30	0,35	0,58		
Čeradice	4	230	0,43	0,28					
Černčice	4	1 155	0,12	0,34	0,29				
Deštnice	4	151	0,33	0,40					
Dobroměřice	5	1 111	0,21	0,24	0,49	0,33			
Domoušice	3	560	0,05	0,30					
Holedeč	7	453	0,20	0,59	0,58	0,32	0,45		
Hříškov	3	333	0,16	0,37					
Hřivice	7	511	0,43	0,39	0,61	0,71	0,64	0,51	
Chlumčany	4	429	0,21	0,15	0,32				
Chožov	6	463	0,22	0,13	0,24	0,24			
Chraberce	1	129	0,06						
Jimlín	8	675	0,33	0,58	0,33	0,42	0,49		
Koštice	5	505	0,38	0,38					
Kozly	3	108	0,52	0,46					
Krásný Dvůr	7	595	0,41	0,55	0,63	0,49	0,43	0,43	
Kryry	8	1 986	0,26	0,36	0,80	0,46	0,66		
Lenešice	4	1 141	0,25	0,20	0,38				
Libčeves	6	717	0,15	0,40	0,09				
Liběšice	4	571	0,09	0,17					
Libočany	4	422	0,32	0,38	0,42				
Libořice	3	288	0,46	0,33					
Lipno	4	417	0,08	0,49					
Lišany	3	123	0,43	0,42					
Líšťany	3	378	0,32	0,32					
Louny	11	15 160	0,18	0,11	0,08	0,36	0,24	0,39	
Lubenec	4	1 218	0,31	0,30	0,63				
Měcholupy	4	842	0,13	0,17					
Nepomyšl	5	325	0,25	0,25	0,55				
Nová Ves	1	96	0,20						
Nové Sedlo	4	437	0,22	0,27	0,23				
Obora	4	274	0,20	0,12	0,22				
Očihov	4	282	0,16	0,30	0,16				
Opočno	3	114	0,27	0,31					

(pokrač.)

Obec	Kandid. subjekty	Zapsaní voliči	Strany dle pořadí						
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Panen. Týnec	6	355	0,23	0,26	0,80				
Peruc	4	1780	0,11	0,14	0,22				
Petrohrad	6	541	0,30	0,65	0,66	0,67	0,89		
Pnětluky	4	279	0,29	0,57	0,46				
Pochedělice	4	225	0,20	0,27					
Podbořany	14	4 885	0,31	0,38	0,35	0,31	0,42	0,63	
Postoloprty	9	3 835	0,18	0,28	0,19	0,28	0,30	0,34	0,28
Raná	3	213	0,39	0,20					
Ročov	5	464	0,23	0,32	0,34	0,43			
Slavětín	3	365	0,40	0,39					
Staňkovice	3	716	0,06	0,22					
Toužetín	4	248	0,17						
Tuchořice	3	522	0,16	0,23					
Úherce	1	57	0,28						
Velemyšleves	4	249	0,33						
Veltěže	4	324	0,37	0,30	0,20				
Vinařice	1	203	0,19						
Vrbno nad Lesy	3	149	0,35	0,47					
Vroutek	7	1 590	0,48	0,47	0,61	0,45	0,40	0,64	
Vršovice	4	225	0,29	0,44	0,37				
Výškov	5	380	0,26	0,36	0,28				
Zálužice	1	62	0,38						
Zbrašín	5	262	0,42	0,29	0,52				
Žatec	13	0,17	0,14	0,19	0,47	0,18	0,47	0,39	0,32
Želkovice	1	74	0,08						
Žerotín	4	156	0,31	0,28					
Žíželice	4	352	0,46	0,50	0,55				

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočet autora.

Pozn.: Variační koeficienty jsou uvedeny u stran, které získaly alespoň jeden zastupitelský mandát. Vypočítány byly z hlasů pro kandidáty listiny, maximálně však za takový počet kandidátů, který odpovídá počtu mandátů rozdělovaných ve volebním obvodu. Smyslem je vyjádřit míru odchýlení hlasů pro kandidáty od průměru na jednoho kandidáta na listině. V případě, že by do výpočtu byli zahrnuti též kandidáti, kteří kandidují z nižší pozice na listině, než je počet rozdělovaných mandátů, docházelo by ke zkreslení výsledku. Hodnota variačního koeficientu by se zvýšila, čímž by výsledek vedl k předpokladu, že strany jsou o to méně podporovány jako celek. Variační koeficienty stran jsou v tabulce řazeny postupně dle pořadí stran ve volbách. V případě parlamentních stran je výsledek v tabulce tučně zvýrazněn. Pro potřeby článku se parlamentními stranami rozumí ty, které byly v době komunálních voleb (listopad 2010) zastoupeny v Poslanecké sněmovně (ČSSD, ODS, KSČM, TOP09, VV).

Tabulka č. 4: Variační koeficient – volby místního zastupitelstva 2010 (města nad 10 000 – Ústecký kraj)

Obec	Kandid. subjekty	Zapsaní voliči	Strany dle pořadí								
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Děčín	15	40 735	0,09	0,11	0,14	0,06	0,19	0,25			
Chomutov	10	36 630	0,08	0,13	0,08	0,10	0,19	0,22	0,20		
Jirkov	9	16 388	0,10	0,16	0,10	0,18	0,19	0,35	0,15		
Kadaň	6	14 337	0,14	0,24	0,31	0,20	0,28				
Klášteřec n. O.	12	12 436	0,25	0,14	0,29	0,41	0,27	0,72	0,40	0,47	0,32
Litoměřice	9	19 695	0,13	0,14	0,10	0,37	0,19	0,50			
Roudnice n. L.	12	10 466	0,28	0,20	0,19	0,31	0,08	0,17	0,32	0,26	
Louny	10	15 160	0,18	0,11	0,08	0,36	0,24	0,39			
Žatec	12	15 582	0,17	0,14	0,19	0,47	0,18	0,47	0,39	0,32	
Litvínov	10	21 234	0,20	0,11	0,09	0,19	0,15	0,16	0,27		
Most	9	54 515	0,04	0,07	0,10	0,08	0,15				
Teplice	10	40 949	0,06	0,07	0,10	0,20	0,19				
Ústí n. L.	15	75 588	0,04	0,04	0,04	0,10	0,07	0,07			

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočet autora.

Na komunální volby se zpravidla poukazuje jako na takové, které se z hlediska volebního chování značně liší od voleb národních zastupitelských sborů. Při interpretaci volebních výsledků jsou obvykle zmiňovány především místně kontextuální faktory. Modely volebního chování, které jsou založené např. na identifikaci voličů se stranami, na souvislostech mezi postavením jedince v sociální struktuře a jeho volebním chováním, ekonomických souvislostech volebního chování, apod. se v případě interpretace volebního chování voličů ve volbách místních zastupitelstev prakticky nepoužívají. Úvahy o jejich případné aplikaci by byly rozhodně možné pouze v případě velkých měst ČR, což dokládají také výsledky analýzy variačních koeficientů. V případě obcí lounského okresu²³ dosahuje průměr odchýlení hlasů jednotlivých kandidátů od průměrné hodnoty na jednoho kandidáta listiny vyjádřený variačním koeficientem střední hodnoty 0,34. Průměrná hodnota variačního koeficientu v případě obcí Ústeckého kraje nad 10 tisíc obyvatel činí 0,2 – tedy na rozhraní mezi velmi nízkou a nízkou hodnotou. Z toho vyplývá, že volební chování se minimálně z hlediska užití nabízejících se technik volby obvykle liší při odděleném pohledu na malé obce a středně velké a velké obce. Ukazuje se, že volební podpora celé listiny strany je pravděpodobně nejběžnější technikou volby (bez ohledu na velikost obce), ovšem v případě středně velkých a velkých měst je tato technika přeci jen užívanější.

V rámci analýzy dat je ovšem nutné brát v úvahu fakt, že v případě malých obcí je počet hlasů rozdělovaný ve volebních obvodech malý, což může vést k větším rozdílům (vzhledem k průměrnému množství hlasů na jednoho kandidáta listiny) získaných hlasů mezi jednotlivými kandidáty, a tím také k větším hodnotám variačních koeficientů. Naproti tomu se ovšem hodnoty variačních koeficientů u malých obcí snižují v důsledku malého

²³ Do analýzy nejsou zahrnuta města okresu Louny s počtem voličů vyšším než 10 tisíc (Žatec, Louny).

množství kandidátů (čím menší výběr kandidátů, tím menší motivace voliče panašovat). Zkreslení výsledku komparace je tak jen nepatrné.

Jedním z kritérií analýzy, dle kterého lze obce rozdělit, je počet kandidujících subjektů. Již na první pohled se ukazuje, že v případě obcí, v nichž získalo mandát větší množství politických subjektů (alespoň pět), dosahují variační koeficienty vyšších hodnot oproti obcím s malým počtem volebních stran následně zastoupených v místním zastupitelstvu. Nejsou-li brána v úvahu města okresu Louny s počtem voličů vyšším než 10 000 (Žatec a Louny), pět a více volebních stran kandidovalo v roce 2010 v komunálních volbách dvaceti obcí tohoto okresu. U 11 z nich také na základě voleb alespoň pět stran získalo zastoupení v místním zastupitelstvu. V těchto obcích nedosáhl variační koeficient ani v jednom případě nejnižších hodnot pod úrovní 0,20. Nízkých hodnot odchýlení dosáhlo jen sedm politických subjektů z celkového počtu 61 případů. Naproti tomu dosahuje vysokých hodnot variačního koeficientu nadpoloviční množství kandidujících stran (34 případů).

Je ovšem otázkou, jestli kandidatura většího množství politických subjektů vytváří prostředí, které voliče vede v rámci volby k preferenci jednotlivých kandidátů před preferencí stranickou. Pohled na zbylých devět obcí, v nichž kandidáti sice složili pět a více listin, ale mandát získalo méně než pět volebních stran, ukazuje, že tomu tak zdaleka není. Z celkového počtu 29 listin (které v těchto obcích kandidovaly a získaly alespoň jeden mandát) dosáhlo nízké hodnoty variačního koeficientu 12 stran a ve třech případech byla hodnota variačního koeficientu dokonce velmi nízká. Ukazuje se tím, že sám počet kandidujících listin není proměnou, podle níž by bylo možné identifikovat podobu místního politického prostředí. Velké množství kandidujících politických subjektů rozhodně nemusí ukazovat na pluralitní politický život obce a obráceně. Zastupitelské mandáty v malých obcích, které jsou charakteristické širokým stranickým spektrem místního zastupitelstva, vznikají ve větší míře na základě personální volby. U sledovaných obcí se není možné setkat ani v jednom případě s nízkou hodnotou variačního koeficientu u více kandidujících stran. Tento jev je naopak běžný v případě obcí s kandidaturou velkého množství stran, z nichž je ovšem ve volbách úspěšných jen několik. Na základě toho lze usuzovat, že v obcích s velkým množstvím kandidujících stran, kde není obyvatelstvo výrazně politicky štěpeno, je v rámci volebního chování častěji upřednostňována personální volba před volbou stranickou a naopak. V obcích s více kandidujícími stranami, v kterých je politika spojena s místním konfliktním tématem, voliči upřednostňují více stranickou volbu. Ta je zaměřena především na strany, které jsou reprezentanty hodnotových postojů v rámci daného místního tématu. Strany, které stojí mimo tento konflikt, nejsou volebně úspěšné. Je to ovšem pouze předpoklad, který je ještě nutné ověřit formou případových studií některých z vhodných obcí. Ani jednu ze tří malých obcí, které byly podrobeny důslednějšímu šetření (Dolní Roveň, Libořice a Pasečnice), nelze k této kategorii municipalit přiřadit.

Malé obce okresu Louny, ve kterých kandiduje více než jeden, ale maximálně čtyři volební subjekty (36 obcí), lze v podstatě přiřadit k jednomu ze tří typů volebního chování (dle převažující formy volebního chování). První typ se vyznačuje výrazně stranickou volbou. Strany kandidující v těchto obcích dosahují velmi nízkých, popř. nízkých hodnot variačních koeficientů. Místní politický život je v těchto případech postaven na polarizovaném stranickém systému. Bylo by možné předpokládat, že strany jsou zde spojovány s lokálně významným tématem. Voliči si tento fakt uvědomují a svoje politické zájmy spojují především s některou z místních volebních stran. **Oprávněnost tohoto předpokladu ovšem zpochybňuje znalost politického procesu jak obce Libořice, tak Dolní Roveně, které jsou spojeny**

s většinovou podporou stran (dle výsledků šetření i výpočtu variačních koeficientů). Je tím jasné, že stranická volba nemusí být konsekvencí existence tématu, které štěpí obyvatelstvo obce do více hodnotově odlišných skupin. V souboru sledovaných obcí je možné tento typ přiřadit k třinácti obcím. K těmto případům lze přidat také další tři, v kterých v rámci místních voleb dosáhly alespoň dvě kandidující strany nízké nebo velmi nízké hodnoty variačního koeficientu a zároveň alespoň jedna další strana dosáhla střední nebo vysoké hodnoty variačního koeficientu. Také v těchto případech lze strany s nízkými hodnotami variačních koeficientů chápat jako politicky klíčové. Jejich volba je spojena převážně s podporou strany jako celku. Oproti nim lze u ostatních stran předpokládat větší míru personální podpory (variační koeficient vyšší než 0,3). Obdobným případem je obec Pasečnice, kde byl (oproti obci Libořice nebo Dolní Roveň) místní konflikt prokázán. V obcích s takto polarizovaným stranickým systémem (místní stranický systém spojen s dvěma a více stranami s vysokou mírou stranické volební podpory) se ukazuje (což je z hlediska významu stran s nízkou hodnotou variačního koeficientu ve stranickém systému důležité), že místně relevantní strany (s nízkou hodnotou variačního koeficientu) jsou zpravidla stranami s největší voličskou podporou v rámci dané obce (mnohdy dlouhodobou).

Druhý typ je charakteristický tím, že všechny z volebně úspěšných stran dosahují středních nebo vysokých hodnot variačních koeficientů. Z toho vyplývá, že místní politický proces má více personální charakter, zatímco úloha stran je menší. To se též odráží ve volebním chování. Takových případů je možné najít ve sledovaném souboru jedenáct.

S posledním – třetím typem volebního chování – je možné se setkat v jedenácti případech. Jedná se o typ, který se vyznačuje kandidaturou dvou až čtyř volebně úspěšných stran. Pouze u jedné z nich lze na základě hlasů pro kandidáty na listinách vypočítat variační koeficient s nízkou nebo velmi nízkou hodnotou variačního koeficientu. Tato strana navíc zpravidla bývá v obci nejúspěšnější z hlediska množství získaných voličských hlasů. Je zřejmé, že politický život těchto obcí je spojen především s jedním kandidujícím politickým subjektem. Stranický systém těchto obcí lze chápat spíše jako umírněný.

Zcela specifickou skupinu tvoří obce, v nichž kandiduje pouze jeden politický subjekt (10 obcí). Pokud v těchto obcích vůbec lze identifikovat pluralitní politické prostředí, pak výhradně v personální rovině. Obvykle ovšem voliči v rámci voleb podporují celou listinu strany. V osmi případech dosahují variační koeficienty kandidující strany nízké nebo velmi nízké hodnoty. Jedná se tak o případ, který je velmi podobný těm, které byly řazeny k třetímu typu výše uvedené typologie s umírněným stranickým systémem. Rozdíl je pouze v absenci dalších stran s menší podporou celé její listiny. Zajímavými objekty důsledného šetření by jistě byly zbylé dvě obce, v nichž kandiduje pouze jeden politický subjekt, u něhož ovšem hodnoty variačních koeficientů vypočtených z množství hlasů jednotlivých kandidátů dosahují středních hodnot. Lze tušit, že případný místní konflikt je zde spojován s některými z kandidátů listiny, popř. voliči některé z kandidátů nepovažují za vhodné zastupitele a jsou je ochotni tzv. „vykřížkovat“.

V případě obcí s počtem voličů vyšším než 10 tisíc nemá příliš smysl sledovat vztah mezi počtem kandidujících subjektů a hodnotami variačních koeficientů. Počet sestavených listin stran je ve všech sledovaných městech relativně velký²⁴. Na první pohled je zjevné, že voliči v takto velkých městech podporují ve volbách městských zastupitelstev převážně celé listiny volebních stran. Stran, kterým se podařilo v takto velkých městech získat zastoupení v místních politických sborech a u nichž byla vypočtena vysoká hodnota

²⁴ Minimálně šest v případě města Kadaň, nejvíce 15 v případech měst Děčín a Ústí nad Labem.

variačního koeficientu, je jen pět (5,9 %). Střední hodnota variačního koeficientu byla vypočtena v jedenácti případech (12,9 %). U výrazné většiny ostatních stran byla vypočtena nízká nebo velmi nízká hodnota variačního koeficientu.

Řada příspěvků věnovaná systémům politických stran v malých obcích poukazuje na antistranické postoje místního obyvatelstva (např. Čmejrek [2008]). V této souvislosti bývá interpretován význam nezávislých v komunální politice a relativně menší zastoupení politických stran ve stranických systémech. Pravdou je, že strany zastoupené v Poslanecké sněmovně ani nemají ve většině obcí České republiky místní sdružení. Krom toho existuje řada popsaných případů, v nichž členové místního sdružení stran sestavují kandidátní listinu nezávislých kandidátů. Závěrem analýzy výsledků komunálních voleb je, že národně významné politické strany nemají obvykle v místním politickém životě rozhodující postavení. Parlamentní strany se o politické mandáty v obcích ovšem ucházejí. V případě okresu Louny kandiduje alespoň jedna z parlamentních stran v 37 obcích (57 %). Z jednoduché komparace průměrných hodnot variačních koeficientů, kterých v souboru sledovaných obcí dosahují strany zastoupené v Poslanecké sněmovně a ostatní, vyplývá, že politické strany získávají více mandátů na základě podpory celé listiny strany oproti ostatním volebním stranám. Rozdíl ovšem není příliš velký. V případě národně relevantních stran dosahuje průměrná hodnota variačního koeficientu výše 0,33 a v případě ostatních kandidujících subjektů 0,37. Ukazuje se, že v obcích charakteristických kandidaturou parlamentních stran je místní stranický systém obvykle tvořen více než jednou z těchto stran (62 %). Výhradně s kandidaturou parlamentních stran je ovšem možné se setkat jen ve čtyřech případech. Nejtypičtější hlasovací lístek tak v malých obcích okresu Louny tvoří jak parlamentní, tak neparlamentní politická uskupení. Z vypočtených variačních koeficientů lze učinit závěr, že voliči upřednostňují více volbu celé listiny strany před křížkováním jednotlivých kandidátů a to takřka bez přihlédnutí k podporovanému politickému subjektu. Pozoruhodné je, že tento závěr platí také v případě KSČM. Jedná se o stranu, která je z parlamentních stran nejčastěji zastoupená v zastupitelstvech obcí lounského kraje. Komunistická strana bývá z hlediska voličského zázemí (na národní úrovni) chápána jako strana, která má intenzivně se identifikující voličstvo. Bylo by tak možné předpokládat, že elektorát tuto stranu v komunálních volbách podporuje ve zvýšené míře jako celek. Výsledky šetření tomu ovšem neodpovídají. Průměrná hodnota variačního koeficientu KSČM dosahuje hodnoty 0,38, tedy ještě vyšší v porovnání se všemi parlamentními stranami.

V případě měst ústeckého kraje platí, že místní politický proces je spojen převážně s parlamentními politickými stranami. Ačkoliv zastoupení neparlamentních stran v místních zastupitelstvech není zanedbatelné (31 subjektů z celkového počtu 85), jejich politická síla je až na výjimky relativně malá. Z hlediska volebního chování je zjevné, že neparlamentní subjekty jsou v menší míře podporované jako celek v porovnání s parlamentními. V případě parlamentních stran dosahuje průměrná hodnota variačního koeficientu výše 0,16, v případě neparlamentních stran 0,28. Platí tak, že volební strany kandidující v obcích s počtem voličů vyšším než 10 tisíc v Ústeckém kraji jsou podporovány především jako celek. Jen malé množství voličů vybírá jednotlivé kandidáty mezi různými listinami stran. Tento závěr je více platný v případě parlamentních stran.

5. Závěry

Smyslem práce bylo odhalit možné difference ve volebním chování voličů v komunálních volbách na základě analýzy dat z dotazníkových šetření a standardizovaných rozhovorů a dále dat volebních (týkajících se preferenčních hlasů). Ukazuje se, že podpora celých listin kandidujících politických subjektů je v komunálních volbách nejčastější forma užití volební techniky. Využití variačního koeficientu vypočítaného z hlasů pro jednotlivé kandidáty stran v obcích okresu Louny a měst s počtem voličů vyšším než 10 tisíc v ústeckém kraji umožnilo konstatovat, že tento závěr platí bez ohledu k velikosti zkoumané obce, byť míra využívání preferenčních hlasů jednotlivě udělených kandidátům více listin volebních stran je vyšší v případě voličů malých municipalit. Práce, které se v minulosti zabývaly otázkou významu preferenčních hlasů a jejich vlivu na personální složení zastupitelstev obcí (např. výše uvedené práce Stanislava Balíka) poukazují na fakt, že využívání preferenčních hlasů vede také ke zvolení kandidátů, kteří se o mandát zastupitelů uchází z nevolitelných míst kandidátních listin. Dá se tak předpokládat, že o zvolení těchto kandidátů rozhoduje relativně malá část voličů, jejichž volební chování se ovšem příliš neliší.

Vedle velikosti obce byly kritérii analýzy také počet kandidujících subjektů a jejich politický význam. Také v těchto kontextech má klíčový vliv velikost zkoumané obce. V případě malých obcí nelze vysledovat vztah mezi počtem kandidujících subjektů a podobou použité techniky volby. V případě měst středně velkých a velkých, pro které je velký počet kandidujících stran charakteristický, platí, že volební rozhodnutí je v převážné většině spojováno s listinami politických subjektů. Zároveň se (na rozdíl od malých obcí) ukazuje, že větší míra stranické podpory je spojena především s národně relevantními stranami. V případě malých obcí nemá charakter kandidujícího subjektu (parlamentní x neparlamentní) zásadní vliv na formu hlasování.

Je pochopitelné, že výsledky nelze zobecňovat v rámci úvah o povaze české komunální politiky. Mají platnost pouze pro zkoumané obce. Navržené kategorie obcí (v kontextu vztahu mezi počtem kandidujících subjektů a formou volebního chování) je do budoucna nutné ověřit formou případových studií vhodných obcí.

LITERATURA:

- BALÍK, S. (2012). *Studie ke komunálním volbám 2010*. Brno: MUNI PRESS. 138 s. ISBN 978-80-210-5854-5.
- BALÍK, S. (2009). *Komunální politika. Obce, aktéři a cíle místní politiky*. Praha: Grada Publishing. 250 s. ISBN 978-80-247-2908-4.
- BALÍK, S. (2008). *Česká komunální politika v obcích s rozšířenou působností*. Brno: CDK. 387 s. ISBN 978-80-7325-144-4.
- ČMEJREK a kol. (2009). *Participace občanů na veřejném životě venkovských obcí ČR*. Praha: Kernberg Publishing, s.r.o. 133 s. ISBN 978-80-87168-10-3.
- ČMEJREK, J. (2008). *Obce a regiony jako politický prostor*. Praha: Alfa nakladatelství, s.r.o. 176 s. ISBN: 80-87197-00-3.
- KOPŘIVA, R. (2010). Stabilita volební podpory politických stran v komunálních volbách. *Acta Politologica* Vol. 2, no. 3, s. 3-16. ISSN 1803-8220.

- KRACÍK, P. (2012). *Volby a volební chování obyvatel Nové Paky*. Diplomová práce, Praha: Provozně ekonomická fakulta, ČZU.
- KUBECOVÁ, B. (2012). *Volební chování obyvatel města Tábora*. Diplomová práce, Praha: Provozně ekonomická fakulta, ČZU.
- LEBEDA, T. (2009). Komunální volby klamou. Krátké zastavení nad problematickými aspekty volebního systému pro obecní zastupitelstva. *Acta Politologica*. Vol. 1, no. 3, s. 332-343. ISSN 1803-8220.
- ŠEDO, J. (2009). Preferenční hlasy v komunálních volbách: zdroj obměny či stability volebných reprezentantů? *Acta Politologica*. Vol. 1, no. 3, s. 344-365. ISSN 1803-8220.
- SVOBODOVÁ, M. (2012). *Volby a volební chování obyvatel obce Pasečnice*. Bakalářská práce, Praha: Provozně ekonomická fakulta, ČZU.